

Тернопільська академія народного господарства

Крупка Ярослав Дмитрович

УДК 657.22:336.474.24

**ОБЛІК І АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ**

Спеціальність: 08.06.04 – “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Тернопіль – 2002

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі економіки і управління інвестиціями Тернопільської академії народного господарства Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Литвин Богдан Миронович,
Тернопільська академія народного господарства,
зав. кафедри економіки і управління інвестиціями

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Кірейцев Григорій Герасимович,
Національний аграрний університет,
професор кафедри обліку та аудиту

доктор економічних наук, професор
Рудницький Василь Степанович,
Львівська комерційна академія
завідувач кафедри аудиту

доктор економічних наук, професор
Сопко Василь Васильович,
Київський національний економічний університет,
професор кафедри бухгалтерського обліку в
промисловості

Провідна установа – Одеський державний економічний університет
Міністерства освіти і науки України, кафедра
бухгалтерського обліку і аудиту, м. Одеса

Захист відбудеться “___” _____ 2002 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільської академії народного господарства за адресою:

46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, аудиторія 1300.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільської академії народного господарства за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 6.

Автореферат розісланий “___” _____ 2002 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Д.А.Штефанчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ринкові перетворення в Україні, необхідність переорієнтації виробництва з метою випуску дешевої та конкурентноздатної продукції потребує значних капітальних інвестицій. Головною умовою запровадження у життя нових форм підприємництва, що базуються на приватній власності, акціонерному капіталі, є розробка дієвого механізму здійснення фінансового інвестування.

Вимагає перегляду інвестиційна політика у зв'язку з необхідністю інтеграції вітчизняної економіки у світові економічні відносини. Об'єднання капіталів, залучення коштів іноземних інвесторів для здійснення економічних перетворень у нашій країні може бути реальністю лише за умови повної довіри і співпраці між учасниками інвестиційного процесу, забезпечення їх оперативною та достовірною інформацією.

Інвестиційна діяльність підприємств є одним з найбільш складних і ризикових видів бізнесу. Її результати мають значний вплив на ефективність підприємництва в цілому. До суттєвих чинників, що не сприяють його розвитку в Україні, слід віднести: недостатню економічну ефективність інвестиційних проектів, низьку інвестиційну привабливість підприємств, слабкий державний захист капіталу інвесторів, відсутність ринкової інфраструктури і дієвих механізмів щодо здійснення інвестицій та повернення капіталу.

Однією з причин, що не дозволяє найбільш повно залучати як зовнішні, так і внутрішні інвестиційні ресурси, є неповне і необ'єктивне розкриття інформації про інвестиційні процеси в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності. Вітчизняна облікова політика донедавна не давала інвесторам повної і достовірної інформації про діяльність підприємств у сфері інвестування. В обліку превалював затратний метод трактування інвестицій як капітальних вкладень у придбання і створення основних засобів. Нерозвиненість сфери фінансового інвестування призвела до надто спрощеної схеми оцінки та обліку фінансових вкладень у статутний капітал та акції інших суб'єктів.

Прийняття Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", затвердження національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО), нового Плану рахунків та Інструкції про його застосування направлені на наближення вітчизняної облікової системи до міжнародних правил і стандартів.

Запровадження встановлених у міжнародній практиці принципів обліку і аналізу інвестицій повинно здійснюватися з урахуванням сучасного стану економіки, специфіки і особливостей функціонування вітчизняного підприємництва. Надмірна орієнтація на зарубіжний досвід, необдумане запозичення принципів і правил оцінки, обліку і аналізу інвестування, що склалися у зарубіжних країнах, не дають можливості враховувати національні особливості сучасної інвестиційної політики і нагромадженого минулого досвіду. Виникає багато протиріч між нововведеною системою оцінки і обліку інвестицій та податковим законодавством, іншими цивільно-правовими актами.

Досліджуючи питання обліку і аналізу інвестиційної діяльності, автор спирався на багатий попередній досвід організації обліково-аналітичної роботи, теоретичні і практичні розробки у цій галузі таких вітчизняних вчених, як В.В.Бабич, М.Т.Білуха, І.О.Бланк, О.С.Бородкін, Ф.Ф.Бутинець, Б.І.Валуєв, С.Ф.Голов, З.В.Гушайлюк, В.І.Єфіменко, З.В.Задорожний, Г.Г.Кірейцев, Б.С.Кругляк, М.В.Кужельний, Б.М.Литвин, Є.В.Мних, А.А.Пересада, М.С.Пушкар, В.С.Рудницький, В.В.Сопко, М.Г.Чумаченко, В.Г. Швець, С.І.Шкарабан, І.Г.Яремчук, а також таких зарубіжних вчених як Х.Андерсон, Дж.Блейк, В.В.Бочаров, Глен А.Велш, М.Ф. Ван Бреда, Д.А.Єндовицький, В.В.Качалін, В.В.Ковальов, Д.Колдуелл, О.С.Наріньський, В.Ф.Палій, Я.В.Соколов, О.В.Соловйова, Е.Хелфферт, Е.С.Хендріксен, У.Ф.Шарп, А.Д.Шермет та інших. Однак сучасні умови ставлять нові завдання, вимагають комплексного підходу до розв'язання проблем, пов'язаних із зміною інвестиційної політики в Україні, реформуванням національної системи обліку і звітності.

Саме ці проблеми і мотиви обумовили вибір теми та цільову направленість даної дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження затверджена вченою радою Тернопільської академії народного господарства у 1996 році і є складовою держбюджетної тематики кафедри економіки і управління інвестиціями. Дослідження здійснювалося відповідно до плану і програми за темою "Реформування економіки інвестиційного комплексу в умовах переходу до ринкових відносин" (номер державної реєстрації 0101U002349). Автором як керівником підтеми зазначеного дослідження розроблено методику оцінки інвестиційної привабливості, яка направлена для використання у підприємства будівельного комплексу України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка і обґрунтування концептуальних положень, методології, методики та організації обліку і аналізу інвестиційної діяльності на рівні підприємства, що ґрунтуються на вітчизняних і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, включають побудову теоретичних моделей обліку, аналізу та інформаційного забезпечення, передбачають шляхи їх реалізації на практиці.

Для досягнення поставленої мети вирішувались такі завдання:

- визначення концептуальних підходів щодо сутності і місця інвестування в кругообігу ресурсів, дослідження господарсько-правових відносин у інвестиційній сфері;
- дослідження інформаційних потреб і розробка структурно-логічної моделі інформаційного забезпечення реальних та потенційних інвесторів;
- аналіз методів оцінки інвестицій, що використовуються в зарубіжній практиці, та вирішення проблеми їх адаптації до національних умов;
- теоретичне обґрунтування взаємозв'язку інвестицій та капіталу підприємства, визначення найбільш дієвих напрямів та джерел ресурсного забезпечення інвестиційної діяльності;
- обґрунтування етапів становлення і трансформації обліку інвестиційних процесів;

- розробка методології та організації обліку капітальних і фінансових інвестицій, відокремленого обліку доходів, витрат, фінансових результатів інвестиційної діяльності стосовно його наближення до міжнародних стандартів з урахуванням національних особливостей економіки;
- дослідження процесу і способів злиття капіталів групи підприємств та вдосконалення методики складання консолідованої звітності;
- обґрунтування напрямів щодо оцінки і аналізу ефективності інвестицій, визначення найбільш придатних для перехідної економіки методів та показників оцінки ефективності, способів їх розрахунку;
- вдосконалення методики оцінки і аналізу інвестиційної привабливості підприємств та окремих інвестиційних проектів.

Об'єктом дослідження є інвестиційна діяльність підприємств державних будівельних корпорацій “Укрбуд” і “Укрбудматеріали”.

Предметом дослідження є методологія і організація обліку інвестиційної діяльності підприємств будівельного комплексу відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку, а також система оцінки і аналізу інвестиційної привабливості та ефективності окремих проектів.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення явищ і процесів господарської діяльності, теорія наукового пізнання. Методика досліджень базується на принципах і положеннях теорії ринкової економіки, наукових розробках з питань сучасної ринкової економіки. В процесі дослідження використовувалися діалектичний метод (при визначенні ролі інвестицій у кругообігу ресурсів), історичний і системний підходи (при встановленні етапів трансформації обліку інвестицій), методи індукції і дедукції, класифікації і порівняльних характеристик, наукової абстракції і теорії графів (при побудові динамічних багатofакторних моделей обліку інвестицій), економіко-статистичні методи (для розрахунку інтегрованих показників інвестиційної привабливості) та інші.

Важливим джерелом дослідження, його інформаційною базою стали законодавчі і нормативні документи, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань економіки, інвестування, менеджменту, фінансів, планування, обліку і аналізу, статистична інформація, досвід роботи і практичні дані обліку та звітності підприємств будівельного комплексу України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- запропоновано новий підхід до інвестування з позиції кругообігу ресурсів у бізнесі, за яким операційна діяльність підприємства вважається кінцевою фазою загального інвестиційного циклу (етапом одержання очікуваних вигод), а в процесі фінансової діяльності здійснюється формування інвестиційних ресурсів;
- розроблено структурно-логічну модель інвестування, що враховує ринковий механізм, правову основу, структурні форми та інші параметри здійснення інвестиційної діяльності;
- виходячи з концептуальних основ бухгалтерського обліку, вперше побудовано систему інформаційного забезпечення інвестиційної

діяльності, яка визначає види і користувачів інформації, її призначення і напрями використання;

- запропоновано альтернативні підходи до оцінки та обліку інвестицій за справедливою вартістю і методом участі в капіталі, якими можуть бути оцінка за історичною собівартістю, ринковою вартістю, правилом нижчої ціни;
- вперше проведена оцінка власного і залученого зі сторони капіталу з позиції його відношення до інвестування. В залежності від участі капіталу у ресурсному забезпеченні інвестицій пропонується будувати пасив балансу за такою схемою: власний капітал, залучені зі сторони інвестиційні ресурси, поточні зобов'язання;
- вдосконалено схему обліку і подання у фінансовій звітності прибутку як джерела поповнення інвестиційних ресурсів. Розроблена методика обліку доходів, витрат, фінансових результатів інвестиційної діяльності дозволяє відокремити результати останньої від інших видів діяльності (операційної, фінансової);
- визначено та обґрунтовано основні етапи і трансформаційні процеси обліку інвестицій в Україні: період превалювання затратного методу; подвійна система обліку капітальних інвестицій; облік інвестування як одного з видів діяльності;
- розроблено методологічні принципи та базові положення обліку інвестиційної діяльності як динамічного процесу, що дає можливість визначати структуру інвестованого майна та інвестиційних ресурсів, рух коштів і результативність інвестиційної сфери;
- удосконалено форми реєстрів з обліку капітальних та фінансових інвестицій: розширено пооб'єктний облік, виділено нові облікові номенклатури у відповідності до вимог національних стандартів;
- внесено пропозиції щодо вдосконалення консолідації капіталів групи підприємств з використанням методу злиття на пропорційній основі, розроблено механізм складання консолідованої звітності пов'язаних підприємств, який дозволяє в автоматизованому режимі виключати внутрішні інвестиції та внутрішню заборгованість, враховувати при необхідності частку меншості;
- запропоновано метод моделювання для визначення можливих варіантів обліку інвестування і вперше розроблено комплекс найбільш важливих моделей з організації обліку капітальних та фінансових інвестицій;
- визначено напрями щодо оцінки і аналізу ефективності інвестування: привабливість майбутніх проектів, забезпечення їх ресурсами, зіставлення інвестиційних доходів і витрат, оцінка ефективності та ліквідності інвестицій;
- обґрунтовано найбільш придатні для перехідної економіки методи і показники оцінки ефективності інвестицій. Запропоновано здійснювати розрахунок внутрішньої норми доходності інвестицій (одного з найбільш важливих показників оцінки ефективності) комбінованим способом з використанням методів ітерації та інтерполяції;

– вдосконалено методичку і розроблено програмне забезпечення щодо проведення інтегральної оцінки та аналізу інвестиційної привабливості підприємств та окремих проєктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних і практичних розробок, запропонованих в дисертації, у процесі здійснення інвестиційної діяльності, а також при оцінці привабливості окремих проєктів при формуванні інвестиційного портфеля.

Розробки автора знайшли впровадження на підприємствах корпорацій “Укрбуд”, “Укрбудматеріали” та концерну “Укрцемент”. Вони схвалені і рекомендовані до практичного застосування Рівненським і Тернопільським територіальними управліннями Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Результати науково-дослідної роботи автора розглядалися на засіданнях науково-технічного центру Академії будівництва України і направлені для практичного використання на підприємства будівельного комплексу України. Окремі положення дисертаційного дослідження використовуються також у навчальному процесі Тернопільської академії народного господарства. Впровадження результатів досліджень у практичну діяльність підтверджене відповідними довідками, актами.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та пропозиції, що є результатом особистої праці здобувача. Конкретний внесок дисертанта у ці праці вказаний у переліку основних публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на багатьох науково-практичних конференціях, де отримали позитивну оцінку. Серед них:

1. Республіканська науково-практична конференція “Облік і аналіз в умовах малого бізнесу” (м. Київ, 1992 р.).
2. Науково-практична конференція “Організація бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах переходу до ринку” (м. Тернопіль, 1993 р.).
3. Республіканська науково-практична конференція “Аудиторська діяльність в умовах становлення нових економічних відносин” (м. Львів, 1995 р.).
4. Республіканська науково-практична конференція “Формування ринкових відносин в системі будівельного комплексу України” (м. Тернопіль, 1998 р.).
5. Четверта міжнародна наукова конференція “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: інвестиційний аспект” (м. Форос, Крим, 1999 р.).
6. Республіканська науково-практична конференція “Проблеми реформування економіки, обліку, контролю та аудиту підприємств” (м. Тернопіль, 1999 р.).
7. Міжнародна науково-практична конференція “Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні” (м. Київ, 2000 р.).
8. Міжнародна науково-практична конференція “Розвиток науки про бухгалтерський облік” (м. Житомир, 2000 р.).

9. Науково-практична конференція “Проблеми гармонізації та стандартизації обліку і аудиту в Україні” (м. Київ, 2000 р.).
10. Міжнародна науково-практична конференція “Бухгалтерський облік в Україні на початку XXI століття” (м. Львів, 2001 р.).
11. Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми розвитку бухгалтерського обліку в умовах реформування економіки” (м. Полтава, 2001 р.).
12. Міжнародна науково-практична конференція “Економічні проблеми розвитку будівництва в Україні” (м. Тернопіль, 2001 р.).
13. Друга міжнародна економетрична конференція “Економетричні методи і моделі в економіці: теорія і практика” (м. Львів, 2001 р.).

Публікації. Основні положення дисертації знайшли своє відображення у 66 наукових працях загальним обсягом понад 100 др. ар. Серед них дві особисті монографії обсягом 19,4 і 16,8 др. ар., статті і тези у фахових та інших наукових виданнях. Крім цього здобувач є співавтором 7 навчальних і практичних посібників загальним обсягом 126,4 др. ар. і 4 брошур обсягом 13,7 др. ар. Його особистий вклад у підготовку цих публікацій становить 45,9 др. ар.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку літератури, додатків. Повний обсяг роботи 419 сторінок, у тому числі 42 таблиці на 46 сторінках, 33 рисунки на 34 сторінках, 15 додатків на 30 сторінках. Список використаних літературних джерел становить 226 найменувань і займає 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, визначено мету і завдання, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі *“Інвестиції, їх оцінка та проблеми інформаційного забезпечення”* розкривається економічна природа інвестування, її вплив на розвиток підприємництва. Встановлено, що інвестування виступає головною ланкою на шляху зміни вартості з метою нагромадження капіталу в процесі таких перетворень: ресурси → вкладення → результат. Основоположне визначення інвестицій як вкладання капіталу з метою його поповнення слід розповсюдити на весь цикл господарської діяльності, на весь бізнес з моменту створення і до ліквідації підприємства.

Будь-який бізнес, як динамічний процес, можна зобразити у вигляді взаємопов'язаних ланок, циклів, що становлять єдине ціле (рис. 1). Сформовані власні, а також запозичені зі сторони фінансові ресурси вкладаються в об'єкти інвестування і на основі створеного потенціалу здійснюється операційна діяльність, у результаті якої власник одержує прибуток. Останній може бути вилучений ним на споживання (дивіденди, відсотки). Він може повторно спрямовуватися на розвиток, розширення бізнесу, тобто на реінвестування. Даний процес постійно повторюється, може мати циклічний характер, відображає створення нової вартості від бізнесу. В цілому ж одержання прибутку від операційної діяльності можна прирівняти до кінцевої фази

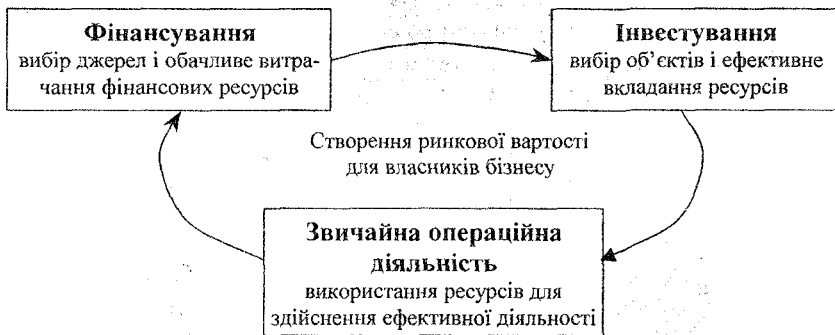

Рис. 1. Динаміка кругообігу ресурсів у бізнесі.

загального інвестиційного циклу, в процесі ж фінансової діяльності здійснюється формування інвестиційних ресурсів.

Важливим для теорії і практики інвестування є правильне визначення поняття інвестицій та діяльності щодо їх реалізації. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі немає єдиного підходу до визначення терміну інвестиції. Недостатньо чітко дане поняття трактують у вітчизняному законодавстві. В дисертації пропонується уточнене визначення поняття інвестицій, як вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою одержання прибутку або досягнення інших вигод. Дане визначення вносить нові підходи до розуміння інвестицій у порівнянні з діючими нормами, зокрема:

- включає грошову форму інвестування, як таку, що найбільше проявляється у практиці;
- визначає мотивацію, рушійну силу, мету інвестування;
- розширює сферу інтересів, що спонукає інвесторів до здійснення вкладень, серед яких може бути не лише одержання прибутку чи соціального ефекту, але й досягнення інших вигод.

Інвестування розглядається як динамічний процес, вид діяльності, аналогічний операційній чи фінансовій діяльності. Побудована автором структурно-логічна модель інвестування включає усі необхідні атрибути цього процесу (рис. 2): визначає його правові норми, види і форми, об'єкти і суб'єкти; показує взаємозв'язок між вкладанням капіталу та його поверненням; засвідчує наслідки (доходи, витрати, фінансовий результат) даного виду діяльності.

Дослідження показали, що у світовій теорії і практиці сформувалося три підходи до оцінки майна та інвестицій:

- а) затратний, що базується на даних бухгалтерського обліку і передбачає оцінку за фактичними витратами, історичною собівартістю;

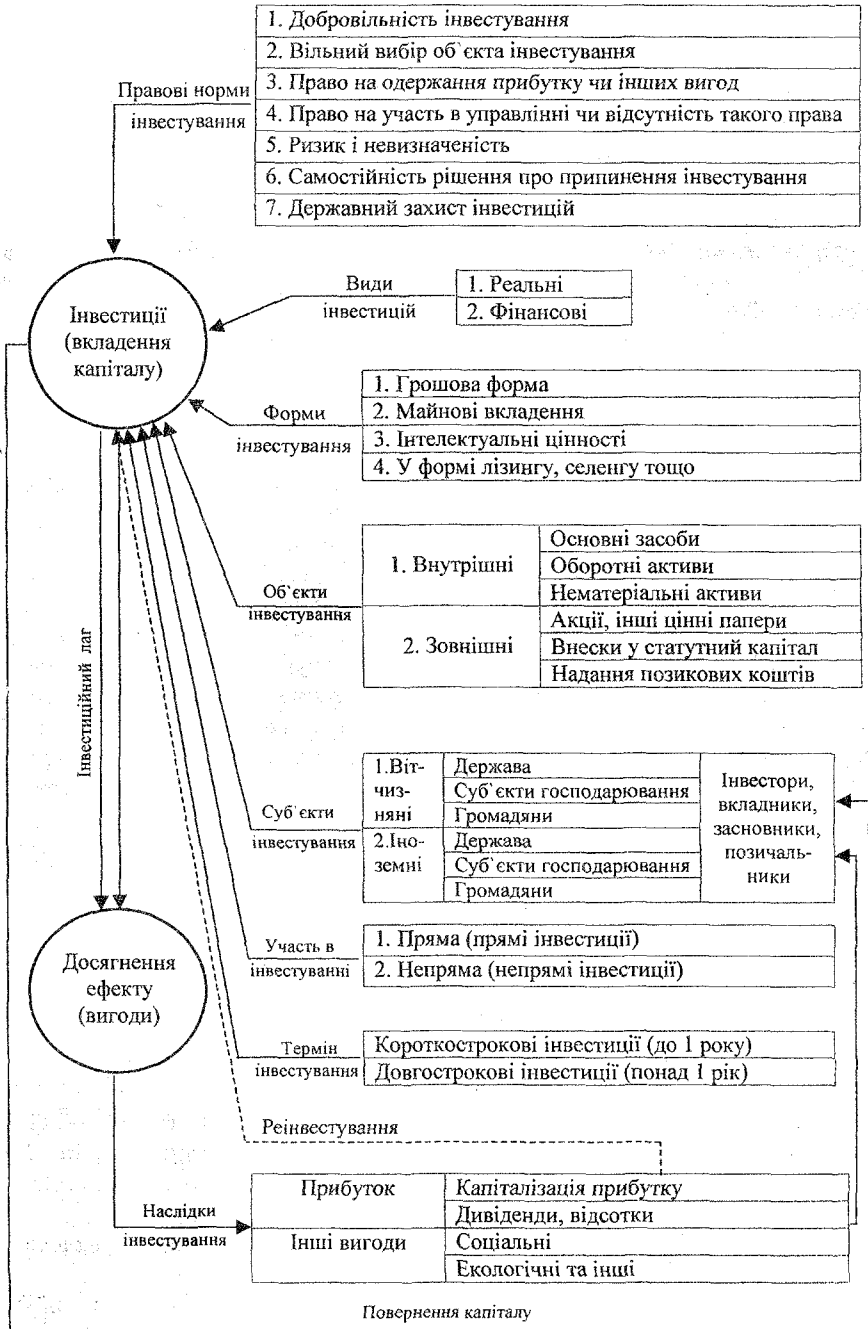

Рис. 2. Структурно-логічна модель інвестування.

- б) оцінка за допомогою прямого порівняння ринкових аналогів;
- в) оцінка з позиції очікуваних майбутніх доходів від здійснення інвестицій, яка враховує фактор часу, інфляцію та інші динамічні чинники.

Порівняльна характеристика існуючих облікових систем дозволила встановити їх основні відмінності у сфері інвестиційної діяльності. Серед таких ознак, що є характерними для вітчизняного обліку, можна виділити: надмірне державне регулювання обліку, оцінки майна та інвестицій; використання лише одного з методів (раніше – затратного, тепер – за справедливою вартістю чи методом участі в капіталі) і відсутність альтернативи; орієнтація обліку на податкове законодавство. У дисертації визначені напрями поєднання найбільш точної оцінки за обліковими даними та справедливої вартості ринку на альтернативній основі. Автор вважає, що найбільшою особливістю і найважливішою перевагою вітчизняної облікової політики є відображення в системі обліку як фінансових, так і капітальних інвестицій.

Виходячи з концептуальних основ бухгалтерського обліку, в дисертації побудована і графічно представлена модель інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності. При цьому враховані такі основні параметри: види інформації – місце облікової та звітної інформації в системі інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності; користувачі інформації – якісні параметри, що орієнтовані на власників, інвесторів, засновників (придатність для прийняття рішень, сприйнятливість); призначення інформації – якісні параметри, що орієнтовані на прийняття рішень (релевантність, надійність, порівнянність); суттєві обмеження – вигода вища за витрати, поріг визнання, консерватизм (обачність).

У другому розділі *“Методологія обліку інвестиційних ресурсів”* обґрунтовано принципи формування та обліку фінансових ресурсів, за рахунок яких здійснюються капітальні та фінансові інвестиції. Оцінка інвестиційних ресурсів проводиться через структуру капіталу підприємства. Дослідження сутності і природи капіталу дозволило встановити наступне: капітал ототожнюється з інвестиційними ресурсами; він здатний приносити доходи. Капітал – це основа ресурсного забезпечення інвестицій. Власний капітал символізує суму прямих інвестицій, здійснених засновниками, власниками у статутний, пайовий, резервний капітал, а також чистий прибуток, що реінвестується у діяльність підприємства.

Головну роль в інвестуванні повинен відігравати статутний капітал підприємства, який згідно П(С)БО 2 “Баланс” відображає загальну вартість активів, що є внеском власників (учасників). Дослідження підприємств будівельного комплексу України показали, що величина статутного капіталу на даний час не виступає основним джерелом фінансування майна і діяльності підприємства. Це зумовлено тим, що перша половина 90-х років, коли проводилася мала і середня приватизація державних підприємств, супроводжувалася значними інфляційними процесами і необхідністю багаторазового проведення дооцінки (індексации) основних засобів та іншого майна. В результаті у підприємствах, що були приватизовані пізніше, сума

індексації повністю чи частково увійшла до статутного капіталу, а у тих, що проходили процес приватизації на ранніх стадіях, вона значиться у складі додаткового капіталу. Проведений кореляційний аналіз за звітними даними 216 підприємств будівельного комплексу України свідчить про те, що тіснота зв'язку між величиною статутного капіталу і такими показниками, як загальна вартість активів, первісна і залишкова вартість основних засобів, обсяг випущеної продукції чи виконаних робіт є слабкою. Визначені коефіцієнти парної кореляції між розмірами статутного капіталу і зазначеними показниками не перевищують величини 0,5.

З метою впорядкування співвідношення між вартістю майна і статутним капіталом, захисту прав власників, акціонерів, інвесторів доцільно законодавчо визначити і зобов'язати підприємства усіх форм власності збільшити статутний капітал і провести додаткову емісію акцій за рахунок суми індексації основних засобів та іншого майна у період з 1992 по 1996 роки.

* В дисертації пропонується переглянути резервну систему підприємства з метою резервування коштів на погашення сумнівних боргів, участі працівників у прибутках. Величину обов'язкового резервного капіталу слід встановлювати не до розмірів заявленого статутного капіталу, а у певному співвідношенні до загальної величини активів (майна) господарського товариства.

Автором рекомендується вдосконалена методика формування та обліку прибутку як основного джерела поповнення інвестиційних ресурсів. Пропонується здійснювати облік прибутків (збитків) за видами діяльності: операційної, інвестиційної, фінансової, надзвичайних подій з виходом на показники кінцевих фінансових результатів до і після оподаткування.

Для інвестування можуть використовуватися як власні, так і залучені зі сторони ресурси, що ототожнюються з власним і залученим капіталом. Вчені-економісти відзначають такі головні відмінності між власним і залученим зі сторони капіталом:

а) рівень пріоритетності прав (власники підприємства можуть розраховувати на повернення капіталу лише після виконання зобов'язань щодо сплати кредиторам залучених коштів);

б) ступінь визначеності суми (для кредиторів вона є завжди визначеною, тоді як для учасників, засновників вона визначається за залишковим принципом);

в) дата одержання платежу, що завершує виконання прав (для кредиторів вона встановлена умовами договору, для власників вона є невизначеною).

На думку автора, до суттєвих відмінностей слід додати ще й таку важливу деталь, як відмінність з позиції інвестиційних властивостей. Так, основною функцією власного капіталу є інвестування діяльності підприємства, тоді як залучений зі сторони капітал не завжди виступає джерелом інвестування.

Вивчення властивостей капіталу з позиції його участі в інвестуванні дозволило виділити складові, які подані у табл. 1.

Для власного капіталу властивим є його обов'язкова наявність (п. 1), добровільність утворення (п. 2), участь в інвестуванні з метою одержання прибутку чи інших вигод (п.п. 3,4), право власників капіталу на участь в

Характеристика елементів капіталу підприємства

Властивості капіталу	Складові капіталу	Власний капітал	Залучені зі сторони інвестиційні ресурси	Поточні зобов'язання
1. Обов'язкова наявність		+	-	-
2. Добровільність внесення		+	+	-
3. Участь в інвестуванні		+	+	-
4. Претендування на дохід чи інші вигоди		+	+	-
5. Фіксована ставка доходу (відсотків)		-	+	-
6. Участь у прибутках		+	-	-
7. Участь в управлінні		+	-	-
8. Гарантоване повернення		-	+	+
9. Фіксована дата погашення		-	+	+
10. Визначена сума погашення		-	+	+

управлінні (п. 7), право на прибуток (п. 6). Автором зроблено висновок, що сума власного капіталу не може служити основою для визначення вартості власного майна при приватизації, реорганізації, виході окремих осіб зі складу учасників. Підставою для цього може бути справедлива ринкова вартість майна, акцій, здійснених інвестицій.

Залучені зі сторони інвестиційні ресурси відрізняються від власних тим, що на них встановлена фіксована ставка доходу незалежно від результатів діяльності (п. 5), інвестор має гарантоване право на їх повернення з встановленням дати і суми погашення (п.п. 8, 9, 10). У свою чергу поточна кредиторська заборгованість позбавлена інвестиційних властивостей і пов'язаних з ними процесів. У багатьох випадках вона виникає неминуче, кредиторю гарантуються суми і строки погашення зобов'язань (п.п. 8, 9, 10).

З огляду на це рекомендується подавати у балансі підприємства інформацію про капітал за такою моделлю:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал} + \text{Залучені зі сторони інвестиційні ресурси} + \text{Поточні зобов'язання}$$

Це дозволить відмовитися від існуючого принципу "тимчасовості" при поділі залучених джерел на довгострокові і короткострокові. При цьому буде використовуватися інвестиційний підхід при групуванні залучених коштів, за яким джерела будуть поділятися на такі, що призначені для здійснення інвестиційної (фінансової) і поточної (операційної) діяльності підприємства.

Вивчення світового досвіду дозволило встановити переваги облігаційного та лізингового інвестування у порівнянні з інвестуванням через емісію акцій. Дані форми залучення капіталу не впливають на розподіл прав власності на

майно і участь в управлінні, грошові виплати чітко обмежені певними розмірами і включаються у витрати, при їх застосуванні поліпшується фінансовий леверідж підприємства. В дисертаційній роботі пропонується зняти суттєві обмеження, встановлені українським законодавством щодо застосування даних форм інвестування, рекомендується нараховувати амортизацію об'єктів фінансового лізингу прямолінійним методом з урахуванням нормативного (очікуваного) строку корисного використання. Амортизацію витрат на поліпшення орендованих основних засобів доцільно нараховувати не за звичайними нормами, що встановлені для власних об'єктів, а за спеціальними розрахунковими з врахуванням строку оренди чи строку служби проведених поліпшень (залежно від того, котрий з них є коротшим).

У третьому розділі *“Організаційно-методологічні проблеми обліку капітальних та фінансових інвестицій”* досліджено етапи становлення, трансформації вітчизняного бухгалтерського обліку у інвестиційній сфері. В дисертації виділено три етапи трансформації обліку інвестицій.

Перший етап – превалювання затратного методу трактування та оцінки інвестицій з паралельним обліком джерел їх фінансування, що застосовувався до кінця вісімдесятих років минулого століття.

Другий етап – подвійна система обліку капітальних вкладень для державних і недержавних підприємств, що функціонувала в Україні у дев'яності роки. Це було обумовлено розвитком поряд з державним недержавного сектора в економіці, де основним джерелом фінансового забезпечення інвестицій стали внески засновників, учасників, власників у статутний капітал створених ними підприємств. Для цього етапу властивим є також запровадження системи фінансового інвестування.

Характерною особливістю і найважливішою перевагою третього етапу трансформації обліку інвестицій є те, що інвестиційні процеси на підприємстві окреслені як самостійний, динамічний вид діяльності, відокремлений від операційної діяльності. Встановлено, що у зв'язку з цим облікова інформація повинна давати споживачу дані про діяльність щонайменше з таких позицій:

- структури інвестованого майна (необоротних активів) та його ресурсного забезпечення (пасивів);
- руху коштів щодо інвестиційної діяльності з визначенням позитивного чи негативного значення показника грошових потоків;
- результативності, що повинна визначатися на підставі зіставлення доходів від реалізації інвестицій з витратами на їх здійснення (собівартістю реалізованого майна) з виходом на кінцевий фінансовий результат від даного виду діяльності.

Важливою перевагою сучасного вітчизняного обліку інвестицій, на думку автора, є виділення окремих облікових номенклатур як для фінансових, так і для капітальних інвестицій. За міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО) спорудження та придбання основних засобів для власних виробничих і господарських потреб не вважається інвестицією. Такий підхід призводить до недооцінки самоінвестування, тобто розширення матеріальної

бази підприємств за рахунок внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Крім цього, якщо розглядати інвестиційну діяльність як процес, пов'язаний з придбанням-реалізацією необоротних активів (саме так трактують даний вид діяльності МСБО), то неминуче виникає потреба в обліку і розкритті інформації про капітальні інвестиції за такими напрямками:

- а) здійснення інвестицій у створення і придбання необоротних активів;
- б) вилучення інвестицій шляхом реалізації необоротних активів.

Виникає також необхідність обліку затрат у реальні інвестиційні проекти капітального характеру, доходів від реалізації (продажу) цих проектів, виявленні кінцевих фінансових результатів від інвестиційної діяльності.

В дисертації дається власне трактування поняття “капітальні інвестиції” як вкладення коштів у будівництво (придбання) необоротних активів для виробничих чи господарських потреб з метою одержання підприємством економічних вигод у майбутньому. Дане визначення має ряд переваг у порівнянні з тими, що є у вітчизняному законодавстві. Воно характеризує капітальні інвестиції як процес (діяльність), не суперечить терміну “інвестиції” взагалі, поняттю активів, що контролюються підприємством.

Розширення сфери капітального інвестування, розповсюдження її на придбання інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів вимагає розгалуженої системи аналітичного обліку. В дисертаційному дослідженні пропонується організувати аналітичний облік капітальних витрат на рахунках II порядку (субрахунках); III порядку (аналітичний облік за об'єктами будівництва та інвентарними об'єктами необоротних активів); IV порядку (групові аналітичні), на яких передбачається обліковувати витрати за їх видами (технологічною структурою), напрямками здійснення (відтворювальною структурою), а також статтями витрат (в умовах виконання будівельно-монтажних робіт господарським способом).

Відповідно до зазначених аналітичних позицій побудовано реєстр аналітичного обліку “Відомість обліку капітальних інвестицій у будівництво і придбання необоротних активів”. У ній групування облікової інформації здійснюється за таким напрямками: капітальне будівництво, придбання основних засобів, придбання інших необоротних матеріальних активів, придбання нематеріальних активів. В окремому розділі групується інформація про будівельно-монтажні роботи за статтями витрат, що виконані господарським способом. На підставі принципів, встановлених МСБО, автором аргументовано, що до капітальних витрат у даному випадку слід відносити й частину адміністративних видатків, якщо доведено, що ці витрати стосуються капітального будівництва чи інших операцій капітального характеру.

Виходячи з МСБО 16 “Основні засоби”, до вартості створених власними силами об'єктів не повинні відноситися наднормативні витрати матеріалів, праці та інших ресурсів. Якщо керуватися тим, що нормативи витрат на будівництво господарським способом встановлені проектно-кошторисною документацією, то будь-які додаткові витрати, що не передбачені кошторисами, слід кваліфікувати як наднормативні. Звідси виходить, що фактична собівартість необоротних

активів, споруджених власними силами, не повинна перевищувати суму витрат, що визначена проектно-кошторисною документацією. Усі додаткові видатки рекомендується відносити до інших витрат операційної діяльності.

На думку автора, не доцільно відносити до капітальних інвестицій й сплачені підприємством авансові платежі під майбутні надходження необоротних активів з таких причин. Це може привести до повторного рахунку при статистичному узагальненні інформації щодо капітальних інвестицій, особливо при зведенні об'єктів на дольових засадах: у дольовика – як перераховані аванси на цільове фінансування; у забудовника – як незавершене будівництво спільного об'єкта. Такі аванси є звичайною дебіторською заборгованістю, активами в розрахунках, а не капітальними матеріальними активами.

Згідно з П(С)БО 7 “Основні засоби” введені в дію об'єкти повинні відображатися в обліку за справедливою ринковою вартістю. Переоцінку об'єктів і доведення їх до справедливої вартості необхідно здійснювати, якщо їх вартість більше як на 10 % відрізняється від їх ринкової ціни на дату балансу. На думку автора, практичне втілення цього принципу у життя викличе проблеми, пов'язані з необхідністю постійної переоцінки основних засобів, великими затратами на її проведення. У зв'язку з цим в дисертації аргументована доцільність встановлення декількох підходів до оцінки в обліку основних засобів:

а) базовий підхід – основні засоби відображають за фактичною (історичною) собівартістю їх будівництва чи придбання, тобто первісною вартістю;

б) альтернативний підхід – об'єкти обліковуються за переоціненою вартістю, яка відповідає справедливій вартості аналогічних об'єктів на ринку.

Два підходи пропонується застосовувати й щодо капіталізації відсотків за кредит, що залучається для будівництва чи придбання необоротних активів. Перший підхід: нараховані відсотки за кредит повністю включаються до поточних витрат фінансової діяльності і не капіталізуються. Альтернативним варіантом, який може обрати підприємство при встановленні облікової політики, є те, що відсотки за цільовими кредитами, використаними для фінансування конкретних інвестиційних проектів, відносяться на збільшення капітальних витрат і включаються у первісну вартість об'єктів.

Принциповим питанням, яке недостатньо чітко трактується національними і міжнародними стандартами обліку, є система витрат, пов'язаних з ремонтом та іншими поліпшеннями основних засобів. Виходячи з головної критеріальної ознаки – впливу цих робіт і витрат на майбутні економічні вигоди, автор пропонує капіталізувати з віднесенням на збільшення вартості відповідних активів витрати, що призвели до збільшення виробничої потужності об'єктів, поліпшення якості продукції, зменшення витрат діяльності, продовження строку корисної експлуатації та відновлення втрачених властивостей. Капіталізація цих витрат може проводитися двома способами: шляхом збільшення облікової (первісної) вартості відповідних об'єктів або зменшення нарахованого зносу (рис. 3).

За першим варіантом необхідно здійснювати капіталізацію поліпшень, що спричинили збільшення потужності, поліпшення якості роботи активів,

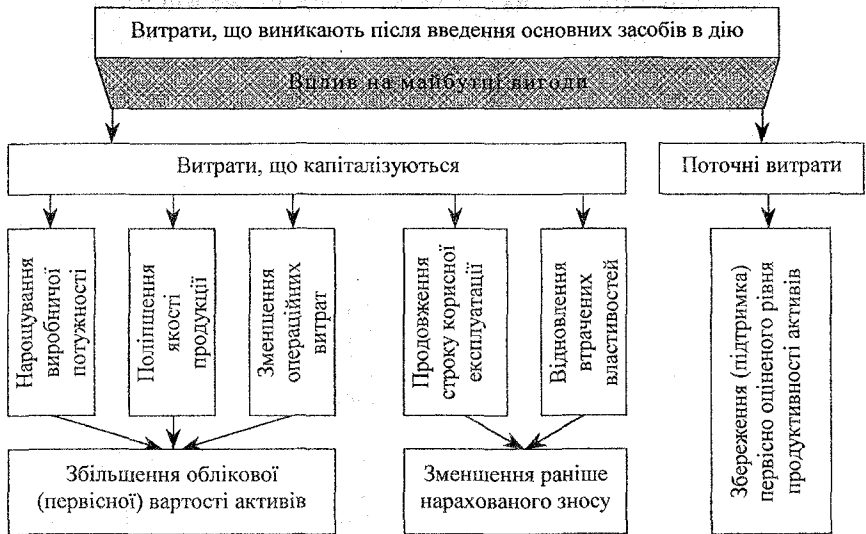

Рис. 3. Основні підходи до обліку витрат, що виникають після введення основних засобів в дію.

зниження витрат. На зменшення раніше нарахованого зносу доцільно відносити капітальні витрати, в результаті яких продовжено строк служби відповідних активів або відновлено втрачені ними властивості.

Витрати, понесені з метою збереження (підтримки) первісно оціненого рівня продуктивності активів, слід вважати поточними з віднесенням на відповідні рахунки операційної діяльності.

Новим у вітчизняній практиці є поняття “фінансові інвестиції”. Трактування національними стандартами обліку фінансових інвестицій як активів, що утримуються підприємством з метою збільшення прибутку, зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора, є, на думку автора, недостатньо чітким і обгрутованим, оскільки будь-які активи повинні приносити вигоду для власників, засновників, інвесторів. Більш логічним є визначення, за яким фінансовими інвестиціями вважаються вкладення, здійснені в інші (сторонні) суб’єкти господарювання з метою одержання прибутку чи інших вигод. Дане поняття уточнює місце здійснення інвестицій. Капітальні інвестиції – це вкладення підприємства у власну матеріальну базу, фінансовими інвестиціями слід вважати вкладення у сторонні суб’єкти господарювання, здійснені шляхом придбання акцій, облігацій, внесків у статутний капітал та інших формах.

Фінансові активи, що придбані і утримуються для подальшого продажу, хоча і віднесені за П(С)БО 12 до інвестицій, на думку автора, повинні відображатися в обліку професійних торгівців цінними паперами як звичайний

товар. Дохід від таких операцій формується у них від різниці в ціні (продажної і купівельної), а не за рахунок ринкових механізмів інвестування (дивідендів, відсотків, приросту капіталу).

Національні стандарти обліку, зокрема П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції”, вимагають вести облік довгострокових інвестицій на дату балансу за справедливою вартістю, крім інвестицій, що обліковуються за амортизованою собівартістю (вкладення у боргові цінні папери); за методом участі в капіталі (вкладення в асоційовані, спільні, дочірні підприємства).

Здійснення оцінки інвестицій за справедливою вартістю буде супроводжуватися постійними коригуваннями з доведенням їх облікової вартості до ринкової ціни. Враховуючи нерозвиненість національного фондового ринку, не завжди є можливість встановити справедливу (об’єктивну) вартість окремих пакетів акцій на ринку. Дана операція вимагає значних додаткових витрат, не узгоджується з податковим законодавством.

Альтернативним підходом у цьому випадку може бути оцінка фінансових інвестицій в обліку за фактичною собівартістю придбання цінних паперів. Пропонується також здійснювати оцінку інвестицій за правилом нижчої ціни. Облік інвестицій за нижчою з двох оцінок – собівартістю або ринковою вартістю відповідає міжнародним стандартам бухгалтерського обліку, принципу обачності (консерватизму) в обліковій політиці. Для практичної реалізації даної методики доцільно до рахунків 14 “Фінансові інвестиції” і 42 “Додатковий капітал” відкрити такі регулюючі контрарні субрахунки: “Резерв зменшення вартості довгострокових інвестицій”; “Нереалізований збиток за довгостроковими інвестиціями в цінні папери”.

Застосування зазначеної методики дозволить уникати збитків, які ще не повесені, уніфікувати порядок покриття втрат від знецінення капітальних і фінансових інвестицій. В цьому випадку джерелом покриття втрат від знецінення фінансових інвестицій, як і капітальних, буде виступати власний додатковий капітал, а не прибуток підприємства.

Розглядаючи введений П(С)БО порядок обліку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі, автор прийшов до висновку, що до нього також необхідні альтернативні підходи, які б враховували національні особливості інвестиційної політики. У вітчизняній практиці виникають обставини, за яких використання методу участі в капіталі буде малоефективним. Серед них: збитковість більшості підприємств (особливо у сфері будівельного комплексу), що може призвести до зменшення власного капіталу їх інвесторів; відсутність надійних джерел інформації про зміни (причини змін) в капіталі об’єкта інвестування; неузгодженість зазначеної методики коригування капіталу з вітчизняним законодавством, зокрема, податковим – в частині доходів і витрат, господарським – стосовно формування капіталу суб’єктів господарювання.

Альтернативним до методу участі в капіталі, на думку автора, може бути оцінка і облік інвестицій у асоційовані, спільні підприємства за фактичною собівартістю здійснених вкладень. За даним методом проводилася оцінка

фінансових інвестицій в Україні до введення П(С)БО. Його застосування відповідає міжнародним правилам.

За методом участі в капіталі відповідно до П(С)БО 12 “Фінансові інвестиції” повинна здійснюватися консолідація капіталів, вкладених учасниками у спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства). Реалізувати на практиці дану вимогу дуже важко з кількох причин: об’єднання підприємств в Україні створювалися, як правило, за галузевим принципом, шляхом злиття, а не придбання; серед членів групи може не бути учасника, який володіє контрольним пакетом акцій, тобто наділеного статусом материнської компанії; первинне визначення суми і частки кожного члена групи здійснювалося на пропорційній основі; значні проблеми виникають, якщо спільне підприємство спрацювало збитково (що часто зустрічається у вітчизняній практиці), і збитки необхідно розподіляти між учасниками спільної діяльності. Тому автор аргументовано доводить, що для спільних підприємств доцільно встановити пропорційний метод консолідації усіх активів, зобов’язань, доходів і витрат за аналогією західної практики.

В дисертаційному дослідженні розроблена і апробована в практичній діяльності Холдингової компанії “Тернопільбудматеріали” та Проектно-будівельного об’єднання “Львівміськбуд” методика консолідації звітності пов’язаних осіб на пропорційній основі. Згідно з розробленим програмним забезпеченням у зведеному балансі в автоматичному режимі об’єднуються активи і пасиви групи підприємств (материнського і дочірніх). При цьому враховуються та підлягають виключенню внутрішні інвестиції і взаєморозрахунки. В окрему групу показників виділяється гудвіл, що виникає в процесі придбання акцій, а також частка меншості у випадку, якщо частина чистих активів не належить материнській компанії.

Бухгалтерський облік як капітальних, так і фінансових інвестицій є досить складною і розгалуженою ділянкою облікової роботи, яка включає різноманітні методи оцінки, обліку, розкриття інформації. Значну допомогу у інформаційному поданні та більш повному сприйнятті методологічних принципів обліку інвестицій може надати використання методу моделювання. За його допомогою є можливість більш ґрунтовно і вичерпно розглянути усі допустимі варіанти обліку інвестицій.

Моделювання обліку інвестиційного процесу дозволяє:

- а) одномоментно досягнути можливі господарські операції, пов’язані з інвестиційною діяльністю, послідовність їх здійснення і взаємозв’язок між ними;
- б) виявити фактори і ознаки, які мають суттєвий вплив на принципи побудови обліку. Шляхом послідовного комбінування даних ознак можна встановити усі варіанти обліку, що входять у простір логічних можливостей;
- в) зіставлення кількох моделей дозволяє виявити їх спільні риси і чітко окреслити відмінності.

В основу побудови варіантних моделей організації обліку капітальних інвестицій покладено такі ознаки (фактори):

1. Систему формування інвестиційних ресурсів (F), яка передбачає покриття капітальних витрат за рахунок: власних коштів підприємства (F_1); довгострокових і короткострокових кредитів банку (F_2); бюджетних коштів (F_3); цільових, дольових внесків інших фізичних і юридичних осіб (F_4).
2. Способи ведення будівельно-монтажних робіт (S): господарський (S_1) і підрядний (S_2).
3. Систему оцінки об'єктів будівництва і будівельних контрактів (O) при здійсненні робіт підрядним способом: за фактичними витратами будівництва чи придбання (O_1); за фіксованою ринковою ціною (O_2); за методом "витрати плюс" (O_3).

В результаті послідовного комбінування зазначених факторів та їх ознак, яке подано на рис. 4, одержано усі можливі варіанти організації обліку капітальних інвестицій у спорудження об'єктів.

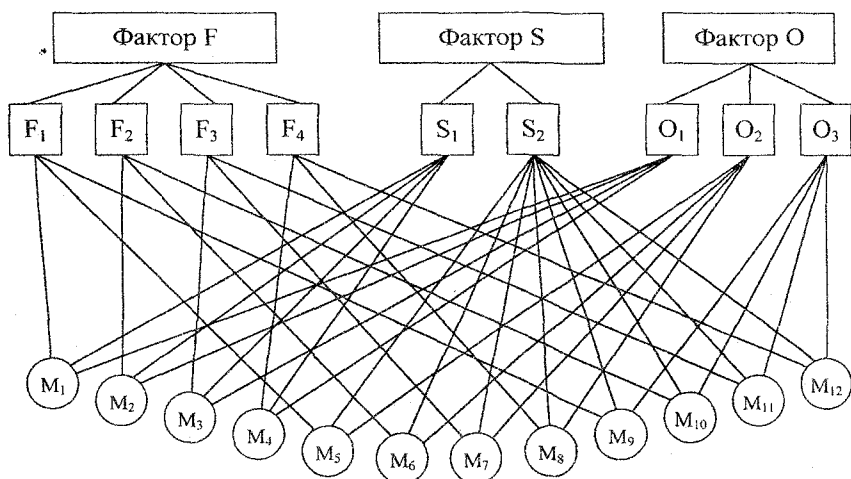

Рис. 4. Моделювання варіантів організації обліку капітальних інвестицій.

Кожна комбінація – це окрема модель. У поле логічних можливостей таким чином увійшло 12 моделей:

$$M_1 = F_1 S_1 O_1;$$

$$M_5 = F_1 S_2 O_2;$$

$$M_9 = F_1 S_2 O_3;$$

$$M_2 = F_2 S_1 O_1;$$

$$M_6 = F_2 S_2 O_2;$$

$$M_{10} = F_2 S_2 O_3;$$

$$M_3 = F_3 S_1 O_1;$$

$$M_7 = F_3 S_2 O_2;$$

$$M_{11} = F_3 S_2 O_3;$$

$$M_4 = F_4 S_1 O_1;$$

$$M_8 = F_4 S_2 O_2;$$

$$M_{12} = F_4 S_2 O_3.$$

При моделюванні облікового процесу з питань фінансового інвестування враховувалися різні чинники. В результаті побудовано 5 моделей, які в основному охоплюють усі можливі господарські операції щодо здійснення і повернення інвестицій. Серед них:

- 1) облік інвестицій у непов'язані сторони за справедливою вартістю;

- 2) облік інвестицій за правилом нижчої ціни;
- 3) облік інвестицій у пов'язані сторони за методом участі в капіталі;
- 4) облік інвестицій, що утримуються до їх погашення;
- 5) облік фінансових інвестицій, придбаних з метою продажу.

Головною класифікаційною ознакою, яка покладена в основу побудови зазначених моделей, є відношення до власності. Серед розроблених моделей перші три стосуються інвестицій, що засвідчують право власності інвестора на частку у капіталі об'єкта інвестування, дві останні – не дають такого права.

Подальша класифікація здійснюється за ступенем впливу інвестора на об'єкт інвестування. Серед моделей, що надають право власності, виділено модель з обліку інвестицій у непов'язані сторони (модель 1) і у пов'язані сторони (модель 3). Компромісною між цими варіантами обліку можна вважати модель 2, яка передбачає облік інвестицій за правилом нижчої ціни (собівартістю чи ринковою вартістю). Ця модель буде альтернативою до обліку інвестицій за методом участі в капіталі, який, як уже зазначалося, не завжди може бути прийнятним у вітчизняній практиці.

Серед варіантів обліку, що не дають права власності, виділено облік інвестицій у боргові цінні папери (модель 4). Головною її відмінністю є те, що облік інвестицій здійснюється за амортизованою собівартістю з відображенням суми премії, дисконту, відсотків за позикою. Нарешті, п'ята модель стосується інвестицій, придбаних з метою продажу. Пропонується їх обліковувати за правилами здійснення обліку товарних операцій.

У відповідності до зазначених моделей розроблено реєстри синтетичного і аналітичного обліку фінансових інвестицій, які враховують особливості оцінки та формування інформації за кожним з наведених варіантів.

У четвертому розділі *“Аналіз інвестицій та інвестиційної привабливості підприємств”* досліджено методологічні підходи до аналізу інвестиційних проектів з позиції оцінки їх привабливості та економічної ефективності.

Запропонована схема побудови аналізу інвестиційної діяльності підприємства (рис. 5) дозволяє комплексно оцінити мету, завдання, напрями, джерела інформації, методи його проведення. Комплексний підхід базується на розумінні підприємства як єдиного цілого, в якому інвестиційний процес є важливою складовою, відокремленим видом діяльності. На підставі схеми можна прослідкувати значні відмінності у структурі об'єктів такого аналізу, напрямих його проведення, в методичних прийомах, що використовуються в процесі здійснення аналітичних процедур.

Серед них суттєве місце належить аналізу інвестиційних ресурсів і привабливості інвестиційних проектів. Аналізуючи ефективність використання альтернативних інвестиційних ресурсів, автор прийшов до висновку, що у вітчизняній практиці не завжди доцільно використовувати показники і методи, що застосовуються у зарубіжних країнах. При цьому необхідно враховувати недостатній розвиток вітчизняного ринку альтернативних фінансових ресурсів, надто високі ставки плати за банківський кредит і низькі ставки дивідендних

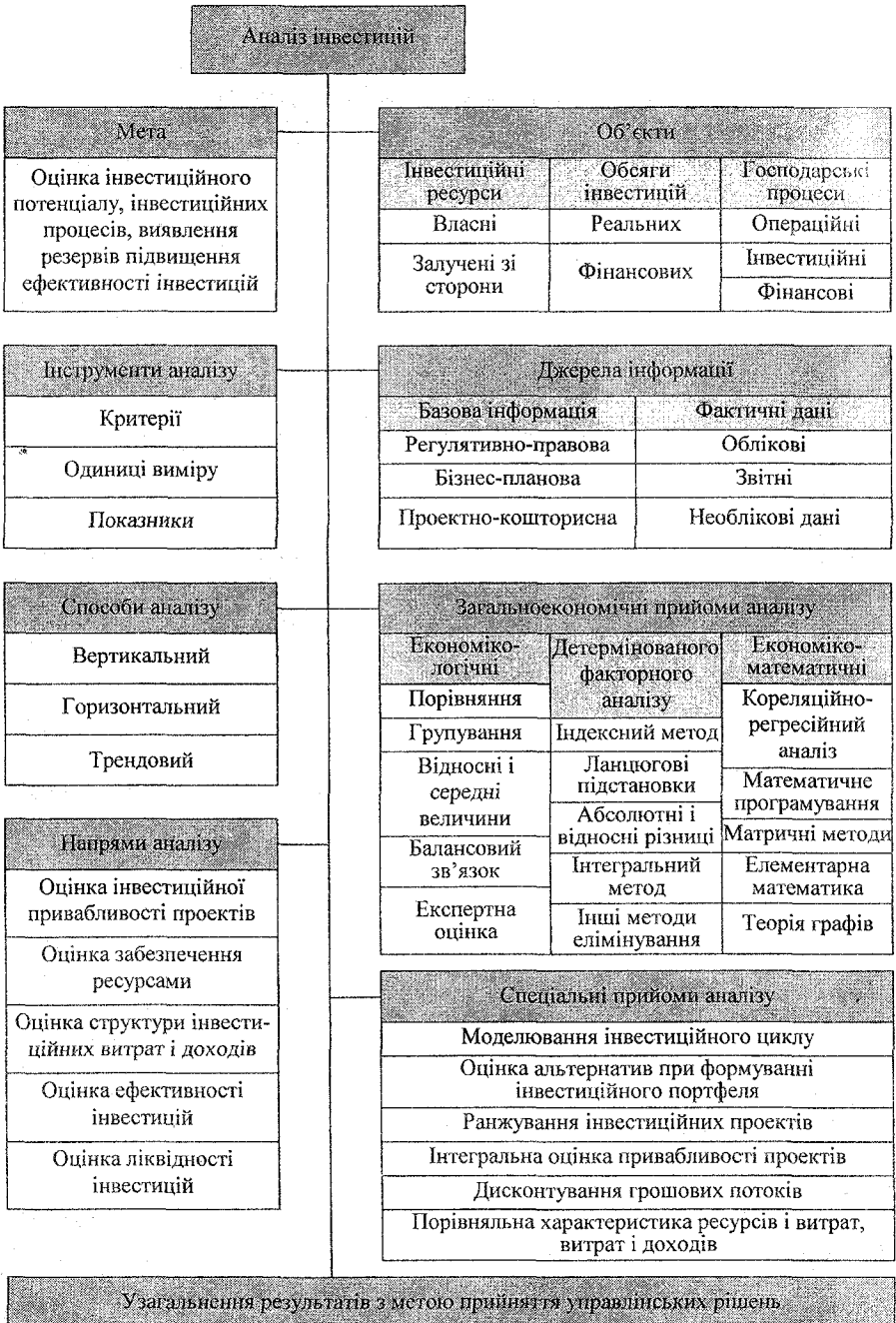

Рис. 5. Загальна схема аналізу інвестицій.

виплат. Зазначені чинники надають перевагу самофінансуванню у порівнянні з інвестуванням за рахунок позикових та інших залучених коштів.

Для визначення раціонального співвідношення власних і залучених інвестиційних ресурсів пропонується розраховувати показник фінансового леверіджу як різниці між коефіцієнтом рентабельності власного капіталу і коефіцієнтом віддачі на капітал в цілому. Його переваги – у простоті розрахунку, в результаті якого можна визначити вплив зміни величини чистого прибутку, власного капіталу, залучених зі сторони ресурсів, а також врахувати плату за позичковий капітал (відсотки банку).

Під оцінкою інвестиційної привабливості автор розуміє систему дій потенційного інвестора, спрямовану на підбір найбільш перспективних і ефективних проектів, які відповідають його ресурсам і можуть входити до інвестиційного портфеля. Головними ознаками такої роботи повинні бути:

- оперативний відбір вигідних варіантів інвестування;
- можливість встановлення сприятливих варіантів серед великої кількості різних за розмірами, структурою діяльності, місцем розташування, галузевою підпорядкованістю підприємств;
- використання відкритої інформації та загальновідомих показників, які враховують усі сторони діяльності потенційного об'єкта інвестування;
- застосування простого логічного і математичного механізму при обробці інформації;
- орієнтація усієї системи аналізу на визначення єдиного або кількох узагальнених інтегрованих показників.

В основу розрахунку привабливості покладено вивчення і аналіз діяльності майбутніх об'єктів інвестування за такими напрямками: майнового стану; оборотності капіталу; прибутковості; фінансової стійкості; ліквідності; ділової та ринкової активності.

За кожним із зазначених напрямів визначена група найбільш важливих показників, встановлені їх мінімальні, максимальні (оптимальні) значення, вага показників в оцінці кожного напрямку і напрямів у загальній оцінці об'єкта. Це дає можливість узагальнити велику сукупність різнопланових чинників, звести їх до єдиної системи з визначенням спочатку інтегрованих показників за кожним напрямком оцінки, а відтак й загального зведеного показника інвестиційної привабливості. Розроблене програмне забезпечення дозволяє на підставі публічної фінансової звітності провести оперативне рейтингове дослідження значної кількості об'єктів з метою вибору кращих варіантів інвестування. Дана методика апробована у підприємствах корпорацій "Укрбуд" і "Укрбудматеріали".

Оцінюючи систему показників для визначення ефективності інвестицій, автор прийшов до висновку, що для розрахунку можуть застосовуватися як старі статичні, так і нові динамічні методи. Пропонується схема поєднання традиційних і нових методів оцінки економічної ефективності інвестицій. Серед традиційних перевага надається розрахунку недисконтованого строку окупності. Цей метод є ефективним в умовах значної невизначеності і ризику, коли головною проблемою є ліквідність, а не прибутковість інвестицій. Вважається, чим швидше окупиться

проект, тим менш ризиковим він є. Даний метод можна застосовувати в умовах здійснення швидких технологічних перемін, при частих змінах напрямів діяльності, впровадженні нових технологій. Саме ці ознаки властиві для перехідної економіки, в тому числі й для України.

В дисертації аргументовано, що з нових динамічних методів найбільше переваг має показник внутрішньої норми доходності. Він є важливим на початкових стадіях піднесення і розвитку економіки. З його допомогою визначається бар'єрна норма доходності, поріг між прибутковістю і збитковістю проекту. В умовах фінансування інвестицій за рахунок кредитних ресурсів показник внутрішньої норми доходності символізує верхню межу прийняттого рівня банківської відсоткової ставки, перевищення якої робить проект збитковим.

Однак, через складність розрахунку даний метод не знайшов широкого застосування у вітчизняній практиці. Для спрощення розрахунків внутрішньої норми пропонується використовувати комбінований спосіб. Спочатку за методом ітерації шляхом двох-трьох повторних математичних розрахунків визначаються достатньо близькі між собою позитивна і негативна границі чистого теперішнього доходу. Після цього за формулою інтерполяції встановлюється наближене до реальної ставки значення внутрішньої норми доходності (*IRR*).

$$IRR = \frac{i_2 \cdot NPV_1 + i_1 \cdot NPV_2}{NPV_1 + NPV_2};$$

де i_1, i_2 – границі діапазону ставки дисконтування;
 NPV_1, NPV_2 – величини чистого теперішнього доходу в результаті дисконтування відповідно за ставками i_1, i_2 .

Новим і недостатньо дослідженим у вітчизняній практиці є питання оцінки і аналізу інвестицій за грошовими потоками. В результаті дослідження встановлено, що принципи формування грошового потоку конкретного інвестиційного проекту суттєво відрізняються від розрахунку грошових потоків підприємства. Облікова і звітна інформація про рух грошових коштів на підприємстві не враховує фактор часу і впливу інфляції, може бути наслідком реалізації кількох інвестиційних проектів. Тому пропонується одержувати фактичні дані про грошові потоки окремих проектів розрахунковим методом, шляхом кумулятивного нагромадження доходів і витрат з початку реалізації конкретного інвестиційного проекту.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження інвестиційних процесів в Україні з використанням зарубіжного досвіду дало можливість виробити науково обґрунтовані положення щодо вдосконалення правового регулювання, методології та організації бухгалтерського обліку і аналізу інвестиційної діяльності підприємств. Запровадження розроблених рекомендацій у практику створить необхідні умови для активізації інвестиційної сфери, сприятиме підвищенню ефективності інвестицій. На основі одержаних результатів можна зробити наступні висновки і пропозиції:

1. З позиції динаміки кругообігу ресурсів у бізнесі підприємницьку діяльність можна порівняти до окремого інвестиційного проекту, якому

властиві такі фази: формування засновниками (власниками) власних і залучених зі сторони фінансових ресурсів для здійснення інвестицій; процес інвестування (вибір об'єктів і ефективне вкладання ресурсів); одержання прибутку та інших вигод від раніше здійснених інвестицій в процесі операційної діяльності. Отже, операційну діяльність слід вважати завершальною стадією загального інвестиційного циклу, етапом повернення вкладеного капіталу.

2. Враховуючи економічну природу інвестицій, їх функції у бізнесі, інвестування можна представити як процес, вид діяльності, аналогічній операційній чи фінансовій діяльності. Для інвестицій властивими є усі необхідні атрибути динамічного процесу: рух майна (здійснення і вилучення реальних інвестицій, придбання і продаж фінансових інструментів); рух коштів в результаті придбання чи реалізації активів інвестиційної сфери; наявність доходів, витрат, фінансових результатів (прибутків, збитків) від даного виду діяльності. Впровадження розроблених нами концептуальних положень, методологічних та організаційних принципів обліку і аналізу інвестиційної діяльності буде відповідати міжнародним правилам і стандартам, враховувати національні особливості економіки у цій сфері.

3. Узагальнення теоретичних і практичних підходів до розуміння основних понять дозволяє трактувати інвестиції як вкладення грошових, матеріальних та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької діяльності з метою одержання прибутку або досягнення інших вигод. Таке визначення у порівнянні з тими, що даються у вітчизняному законодавстві, встановлює ціль і мету інвестування, охоплює усі його форми, розширює сферу інтересів інвестора. У свою чергу під капітальними інвестиціями треба розуміти вкладення коштів у будівництво (придбання) необоротних активів з метою одержання вигод у майбутньому. Власне трактування фінансових інвестицій відрізняється від прийнятого у національних стандартах обліку тим, що в ньому чітко визначені об'єкти інвестування – інші підприємства, фірми, компанії. Отже, капітальні інвестиції – це вкладення ресурсів у розвиток власної матеріальної бази підприємства, фінансові – в інші суб'єкти господарювання з метою одержання у майбутньому прибутку чи інших вигод.

4. При побудові інформаційної моделі щодо інвестиційної діяльності повинні враховуватися такі параметри: види інформації – місце облікової та звітної інформації в системі інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності; користувачі інформації – якісні параметри, що орієнтовані на власників, інвесторів, засновників (придатність до швидкого сприйняття, для прийняття рішень); призначення інформації – якісні параметри, що орієнтовані на прийняття рішень (релевантність, надійність, порівнянність); суттєві обмеження – вигода вища за витрати, поріг визнання, консерватизм (обачність).

5. Основу ресурсного забезпечення інвестицій складає капітал підприємства. Він служить відображенням фактично проінвестованих коштів у майно підприємства. Здатність капіталу приносити доходи створює необхідні умови для розширення, приросту внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Дослідження сутності і природи власного капіталу підприємств дозволяють зробити висновки, що для нього характерні усі необхідні ознаки, які є властивими для інвестування, зокрема, обов'язкова наявність внесків, добровільність внісення, претендування на дохід чи інші вигоди (участь у прибутках), участь в управлінні об'єктом інвестування.

6. До суттєвих відмінностей між власним і залученим зі сторони капіталом слід додати відмінність з позиції інвестиційних властивостей кожного з них. Якщо основною функцією власного капіталу є інвестування діяльності підприємства, то залучений капітал не завжди може бути джерелом інвестування. Для залучених зі сторони інвестиційних ресурсів характерними властивостями є гарантоване повернення, фіксовані дата погашення і ставки доходу (відсотків), визначена сума погашення. Не доцільно відносити до інвестиційних ресурсів поточну кредиторську заборгованість з тих міркувань, що вона виникає неминуче в результаті здійснення розрахункових операцій або перерозподілу національного доходу, тобто не дотримуються принцип добровільності, самостійності вибору інвестором об'єкта інвестування, претендування на одержання вигоди. Виходячи з інвестиційних властивостей капіталу, рекомендується будувати пасив балансу за такою структурою: власний капітал; залучені зі сторони інвестиційні ресурси; поточні зобов'язання.

7. Розміри власного капіталу за балансом не можуть відображати поточну ринкову вартість активів підприємства, тому що його ціна визначається за залишковим принципом. Теорія обліку досліджує структуру власності, права на неї, рух капіталу лише на найбільш високому, загальному рівні. Вартість підприємства – це сума, яку за нього готові заплатити, тобто ринкова ціна активів, акцій. Цей фактор рекомендується враховувати при приватизації, реорганізації, злитті (поділі) суб'єктів господарювання, виході окремих учасників з товариства.

8. В основу розмежування залучених зі сторони коштів на інвестиційні і поточні доцільно покласти принципи “добровільності” і “платності”, а не часовий фактор. У зв'язку з цим замість рахунків з обліку довгострокових і короткострокових кредитів рекомендовано встановити відповідно рахунки “Кредити банку для здійснення інвестицій” і “Кредити банку для поточної діяльності”. Те ж саме стосується й інших позикових коштів, одержаних від небанківських установ.

9. З розширенням сфери капітального інвестування, включенням до нього інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів вимагає перегляду структура аналітичного обліку, для якого повинні бути відведені рахунки II порядку (субрахунки), III порядку (аналітичні за об'єктами), IV порядку (групові аналітичні). При здійсненні капітального будівництва господарським способом пропонується окрема номенклатура прямих і загальновиробничих витрат, розроблені облікові регістри. З огляду на міжнародні правила обліку до капітальних витрат рекомендується відносити частину адміністративних та інших непрямих витрат, якщо доведено, що вони стосуються капітального будівництва.

10. На підставі правил, встановлених міжнародними і національними стандартами обліку щодо оцінки на дату балансу необоротних активів за справедливою вартістю, фактична собівартість введених в експлуатацію власними силами об'єктів не може перевищувати нормативної суми витрат, визначеної проектно-кошторисною документацією конкретного об'єкта. Зважаючи на це, наднормативні витрати не повинні включатися до капітальних інвестицій, їх слід відносити до інших поточних витрат звичайної діяльності.

11. Фінансові інвестиції, що придбані і утримуються для подальшого продажу, доцільно відображати в обліку як звичайний товар зважаючи на те, що дохід від таких інвестицій формується від різниці в ціні (продажної і купівельної), а не за рахунок ринкових механізмів інвестування (дивідендів, відсотків, приросту капіталу).

12. Національні особливості інвестування вимагають альтернативних підходів до оцінки і обліку інвестицій у пов'язані сторони. Пропонується застосовувати метод оцінки за правилом нижчої ціни з відображенням в обліку на контрарних рахунках резерву на зменшення вартості і нереалізованого збитку за довгостроковими інвестиціями. Альтернативним методом до обліку інвестицій за правилом участі в капіталі може бути їх відображення і облік за фактичною собівартістю або переоціненою (справедливою) вартістю.

13. У підприємствах, що відповідають критерію пов'язаних осіб за наявності суттєвого впливу і контролю, консолідацію інвестованих капіталів при складанні звітності доцільно здебільшого здійснювати пропорційним способом. Це зумовлено тим, що такі групи в Україні в основному формувалися в результаті злиття і об'єднання підприємств, а не шляхом придбання. Розроблена методика і програмне забезпечення консолідації дозволяють здійснювати узагальнення показників звітності, враховувати необхідні умови формування і розподілу капіталу, прибутків, звільняти консолідований баланс від внутрішніх операцій, визначати при необхідності частку меншості.

14. В умовах багатоваріантності облікових номенклатур у сфері інвестування важливу роль у висвітленні принципів і методів обліку повинно відіграти моделювання з урахуванням критеріїв і факторів, які впливають на організацію обліку. Застосування методів моделювання в обліку капітальних і фінансових інвестицій дозволяє упорядкувати систему, охопити усі можливі варіанти його організації, зробити наголос на головному (спільному) і виділити особливості. Моделювання розширює поле зору при вивченні даної ділянки обліку. Комплексне подання замкнутих облікових циклів в окремих моделях є зручним для сприйняття в процесі підготовки спеціалістів. Головними критеріальними ознаками при моделюванні обліку капітальних інвестицій визнано наступні фактори: систему формування фінансових ресурсів; способи ведення будівельно-монтажних робіт; систему оцінки об'єктів будівництва і будівельних контрактів. При моделюванні облікового процесу з питань фінансового інвестування рекомендується враховувати такі чинники: інвестиції у пов'язані і непов'язані сторони; з суттєвим і несуттєвим впливом; такі, що засвідчують чи не засвідчують право власності; призначені для утримання чи для продажу.

15. Головними напрямками і підходами до аналізу інвестиційної привабливості є: проведення оперативної оцінки фінансово-майнового стану та діяльності майбутніх об'єктів інвестування; відбір вигідних варіантів інвестування; можливість встановити сприятливі варіанти серед великої кількості суб'єктів незалежно від їх відомчого та галузевого підпорядкування, місця розташування чи інвестиційної непривабливості інших; використання відкритої інформації та загальновідомих показників; застосування простого логічного і математичного механізму при обробці інформації; оцінка привабливості об'єктів інвестування за єдиним або кількома узагальненими показниками.

16. Для оцінки ефективності інвестиційних проектів доцільно застосовувати сукупність простих статичних і нових динамічних методів. Серед статичних найбільш придатним для перехідної економіки визнано розрахунок недисконтованого строку окупності. З нових динамічних методів найбільше переваг має показник внутрішньої норми доходності. Розрахунок внутрішньої норми окупності пропонується здійснювати комбінованим способом з використанням методів інтерполяції та ітерації. Розглядається схема поєднання традиційних статичних і нових динамічних методів оцінки ефективності інвестиційних проектів.

17. Виходячи з особливостей вітчизняної економіки, аналіз альтернативних джерел інвестування не завжди доцільно базувати на показниках і методах, що застосовуються у зарубіжних країнах. При оцінці вартості власного і залученого зі сторони капіталу необхідно враховувати такі чинники: нерозвиненість вітчизняного ринку альтернативних фінансових ресурсів, надто високі ставки плати за банківський кредит, низькі ставки дивідендних виплат. При визначенні раціонального співвідношення власних і залучених зі сторони ресурсів доцільно розраховувати показник фінансового леверіджу як різниці між коефіцієнтом рентабельності власного капіталу і коефіцієнтом віддачі на капітал в цілому.

18. Рекомендована в дисертації методика аналізу ефективності інвестицій за грошовими потоками дозволить більш оперативно і точно визначати витрати і доходи, пов'язані з реалізацією інвестиційних проектів. Однак, принципи формування грошового потоку конкретного інвестиційного проекту суттєво відрізняються від грошових потоків підприємства. На даний час на підставі облікової і звітної інформації динаміку грошових потоків можна визначити лише по підприємству в цілому. Ці потоки можуть бути наслідком реалізації кількох інвестиційних проектів, що входять до інвестиційного портфеля підприємства. Вони не враховують фактор часу і впливу інфляції. Дані про потоки грошових коштів окремих проектів доцільно визначати шляхом кумулятивного нагромадження доходів і витрат з початку реалізації конкретного інвестиційного проекту.

19. Розроблена автором методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств базується на загальновідомих показниках офіційної фінансової звітності, що характеризують майновий стан та оборотність капіталу, прибутковість та фінансову стійкість, ділову та ринкову активність

майбутніх об'єктів інвестування. Методика дозволяє звести певну сукупність різнопланових чинників до єдиної системи оцінки з визначенням спочатку інтегрованих групових показників за окремими напрямками, а відтак – загального зведеного показника інвестиційної привабливості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Крупка Я.Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 354 с. (19,4 д.а.).
2. Крупка Я.Д. Облік інвестицій. Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 302 с. (16,8 д.а.).

Брошури

1. Крупка Я.Д., Литвин Б.М. Інвестиційний бізнес-план. – К.: ІЗМН МОУ, 1997. – 131 с. (6,5 д.а.). Особистий внесок: розробка різних варіантів бізнес-плану інвестиційних проєктів.
2. Крупка Я.Д., Литвин Б.М. Вдосконалення методики обліку інвестиційної діяльності та будівельного виробництва. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 49 с. (3,1 д.а.). Особистий внесок: облік капітальних та фінансових інвестицій, нова методики обліку інвестиційної діяльності.
3. Дмитрук В.М., Задорожний З.В., Крупка Я.Д., Мельник Р.О. Проблеми обліку фінансових результатів у будівництві. – Тернопіль: Лілея, 1995. – 40 с. (2,0 д.а.). Особистий внесок: нові підходи до формування та обліку прибутку.
4. Литвин Б.М., Крупка Я.Д., Мельник М.С. Облік і аналіз фінансових результатів діяльності будівельно-монтажних організацій. – Івано-Франківськ: ТВ АБУ, 1996. – 43 с. (2,0 д.а.). Особистий внесок: організація обліку фінансових результатів в будівництві.

Публікації у фахових виданнях

1. Крупка Я.Д. Проблеми обліку виробничої та інвестиційної діяльності підприємств // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. – № 10. – С. 28-30 (0,4 д.а.).
2. Крупка Я.Д. Актуальні питання лізингового інвестування // Регіональна економіка. – 1999. – № 2. – С. 127-1133 (0,5 д.а.).
3. Крупка Я.Д. Перспективи бухгалтерської оцінки майна та інвестицій // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 1999. – Вип. 6. – С. 114-119 (0,5 д.а.).
4. Крупка Я.Д. Інвестиційні властивості капіталу в теорії бухгалтерського обліку // Науковий вісник Ужгородського державного університету. Сер. “Економіка”. – 2000. – Вип. 6. – С. 219-223 (0,4 д.а.).
5. Крупка Я.Д. Облік довгострокових інвестицій за національними стандартами // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць Одеського державного економічного університету. – 2000. – Вип. 7. – С. 289-293 (0,4 д.а.).

6. Крупка Я.Д. Трансформація фінансової звітності щодо інвестиційної діяльності // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства. – 2000. – С. 209-211 (0,3 д.а.).

7. Крупка Я.Д. Стратегія формування інвестиційних ресурсів підприємств // Вісник технологічного університету “Поділля”. – Хмельницький. – 2000. – № 4. – С. 127-129 (0,3 д.а.).

8. Крупка Я.Д. Капіталізація витрат на обслуговування банківських кредитів // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Сер. “Економіка”. – 2000. – № 6. – С. 76-77 (0,2 д.а.).

9. Крупка Я.Д. Оцінка фінансових інвестицій в бухгалтерському обліку // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – Вип. 12. – С. 107-111 (0,4 д.а.).

10. Крупка Я.Д. Оцінка діяльності підприємства за грошовими потоками // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Сер. “Економіка”. – 2001. – № 7. – С. 188-200 (0,3 д.а.).

11. Крупка Я.Д. Аналіз капіталізації витрат на ремонт і модернізацію основних засобів // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – Вип. 9. – С. 68-71 (0,4 д.а.).

12. Крупка Я.Д. Оцінка основних засобів в бухгалтерському обліку // Вісник технологічного університету “Поділля”. – Хмельницький. – 2001. – № 1, ч. 2. – С. 166-167 (0,3 д.а.).

13. Крупка Я.Д. Фінансові інвестиції як об’єкт бухгалтерського обліку // Регіональні перспективи. – Полтава. – 2001. – № 2-3. – С. 58-59 (0,4 д.а.).

14. Крупка Я.Д. Методи і техніка консолідації капіталів у звітності пов’язаних підприємств // Вісник Харківського державного економічного університету. – 2001. – № 2(18). – С. 98-101 (0,4 д.а.).

15. Литвин Б.М., Крупка Я.Д. До питання обліку витрат на поліпшення основних засобів // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. – 2001. – Вип. 53. – С.20-23 (0,4 д.а.). Особистий внесок: пропозиції щодо поділу витрат на ремонт та поліпшення основних засобів на капітальні і поточні.

16. Крупка Я.Д. Проблеми реалізації інноваційних програм на умовах лізингу // Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 109-110. Економіка. – 2001. – С. 133-136 (0,5 д.а.).

17. Крупка Я.Д. Сутність та оцінка фінансових інвестицій за стандартами обліку // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. Економічні науки. – 2001. – № 14. – С. 137-141 (0,4 д.а.).

18. Крупка Я.Д. Облік фінансових інвестицій за справедливою вартістю і за правилом нижчої ціни // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Випуск 10. – 2001. – С. 182-186 (0,4 д.а.).

19. Крупка Я.Д. Бухгалтерський облік інвестицій: теоретичні та історичні аспекти // Вісник Східноукраїнського національного університету. – Луганськ. – 2001. – № 12 (46). – С. 123-129 (0,5 д.а.).

20. Крупка Я.Д., Крупка І.Я. Принципи обліку та розкриття інформації про

інвестиційні процеси на підприємстві // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства. – 2001. – Вип. 10. Частина 2. – С.39-42 (0,4 д.а.). Особистий внесок: пропозиції щодо інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності.

21. Крупка Я.Д. Облік інвестицій за методом участі в капіталі // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 9. – С. 22-26 (0,5 д.а.).

Публікації у інших виданнях

1. Крупка Я.Д. Моделирование в учете капитальных вложений // Бухгалтерский учет. – 1984. – № 9. – С. 33-35 (0,6 д.а.).

2. Задорожный З.В., Крупка Я.Д. Совершенствование учета основных средств и капитальных вложений // Бухгалтерский учет. – 1992. – № 2. – С. 19-20 (0,3 д.а.). Особистий внесок: пропозиції щодо вдосконалення обліку капітальних вкладень.

3. Крупка Я.Д. Теоретичні основи обліку капіталу як джерела інвестицій підприємства. // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 1999. – Спецвип. 12. – С. 86-88 (0,3 д.а.).

4. Крупка Я.Д. Проблеми сумісності та уніфікації облікової інформації у прийнятті інвестиційних рішень в Україні та країнах ЄС. // Проблеми економічної інтеграції України в ЄС: інвестиційні аспекти. Матеріали четвертої міжнародної конференції. – Ялта-Форос. – 1999. – С. 87-90 (0,4 д.а.).

5. Крупка Я.Д. Етапи трансформації обліку інвестиційної діяльності // Баланс. – 2000. – Спецвипуск. – червень. – С. 44-48 (0,6 д.а.).

6. Крупка Я.Д. Облік капітальних витрат на поліпшення необоротних активів // Баланс. – 2001. – № 8. – С. 28-29 (0,3 д.а.).

7. Крупка Я.Д. Щодо капіталізації відсотків за кредит // Баланс. – 2001. – № 8. – С. 30-32 (0,2 д.а.).

8. Крупка Я.Д. Технологія складання консолідованої фінансової звітності // Баланс. – 2001. – № 19. – С. 36-39 (0,4 д.а.).

та інші, усього 39 публікацій загальним обсягом 136,5 д.а., з яких частка здобувача становить 45,3 д.а.

АНОТАЦІЯ

Крупка Я.Д. Облік і аналіз інвестиційної діяльності підприємств: методологія та організація. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.06.04 – “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”. Тернопільська академія народного господарства. Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2001.

У дисертаційній роботі розглянуто організаційно-методологічні питання обліку та аналізу інвестиційної діяльності підприємств. Розкрито головні поняття, підходи до оцінки та інформаційного забезпечення, побудована структурно-логічна модель інвестування. Досліджено структуру інвестиційних ресурсів, виявлено зв'язок інвестицій з капіталом підприємства. Визначено методологічні та організаційні принципи обліку капітальних і фінансових

інвестицій, розроблено основні варіанти обліку інвестування. Встановлені основні напрями та підходи до аналізу інвестицій, оцінки ефективності інвестиційних проєктів. Вдосконалено методика інтегрованої оцінки інвестиційної привабливості підприємств з метою вибору кращих варіантів інвестування.

Ключові слова: капітальні інвестиції, фінансові інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційні ресурси, облік, аналіз, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій.

SUMMARY

Krupka Y.D. The accounting and analysis of investment activity of the enterprises: the methodology and organization. - Manuscript. A thesis to obtain a scientific degree of Doctor of Economics on a speciality 08.06.04 - «Accounting, analysis and audit». Ternopil Academy of a National Economy. Ministry of Education and Sciences of Ukraine, Ternopil, 2001.

In a thesis the organizational-methodological problems of the account and analysis of investment activity of the enterprises are considered. The main concepts, approaches to an estimation and data base have been disclosed, the structural-logical pattern of investment has been presented. The investment resources structure has been investigated, the connection of the investments with enterprise capital has been revealed. There have been defined the methodological and organizational principles of capital and financial investments accounting, the main investment accounting options have been elaborated. There have been also defined the reference directions and approaches to the investment analysis, efficiency estimation of investment projects. The methodology of investment attractiveness integrated evaluation for best investment alternatives classification has been modernized.

Key words: the capital investments, the financial investments, investment activity, investment resources, the account, analysis, investment attractiveness, efficiency of the investments.

АННОТАЦИЯ

Крупка Я.Д. Учет и анализ инвестиционной деятельности предприятий: методология и организация. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.06.04 – «Бухгалтерский учет, анализ и аудит». Тернопольская академия народного хозяйства. Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2001.

В диссертации рассматриваются организационно-методологические вопросы учета и анализа инвестиционной деятельности предприятий. В первом разделе раскрыты основные понятия, предложено более точное определение сущности инвестиций и инвестиционной деятельности, их взаимосвязь с бизнесом, предпринимательством, капиталом предприятия. Делается вывод о том, что в последнее время наметился отход от затратного метода понимания инвестиций, с преобладанием оценки инвестиционных активов по справедливой

рыночной стоимости, методу участия в капитале. Инвестиционная деятельность приобрела все необходимые атрибуты динамического процесса: движения имущества (приобретения и реализации необоротных активов, финансовых инструментов); движения денежных средств в результате приобретения и реализации активов инвестиционной сферы; наличия доходов, расходов, конечных финансовых результатов от этого вида деятельности. Вместе с тем полный отказ от оценки инвестиций по фактической себестоимости лишает предприятия альтернатив, не способствует внедрению в жизнь принципа оценки и учета по исторической себестоимости.

Определены основные потребители учетной информации относительно инвестиционной деятельности: собственники, учредители, потенциальные и реальные инвесторы. В основу построенной информационной модели инвестиционных процессов положены следующие параметры: виды информации (место учетной и отчетной информации в системе информационного обеспечения); пользователи информации – качественные параметры, ориентированные на собственника, инвестора; назначение информации – качественные параметры, ориентированные на принятие решений (существенность, достоверность, надежность); существенные ограничения – прибыль выше затрат, уровень признания, консерватизм.

Во втором разделе диссертационной работы исследована структура инвестиционных ресурсов, установлена их связь с капиталом предприятия. Доказано, что собственный капитал символизирует сумму прямых инвестиций собственника. Определены отличия между собственным и привлеченным капиталом с позиции инвестиционных свойств. Собственному капиталу присущи такие свойства: обязательное наличие, добровольность образования, участие в инвестировании, право собственников на участие в управлении, право на прибыль. В то же время, привлеченный капитал не всегда выступает источником финансирования инвестиций. Он не является обязательным, не дает права на участие в управлении и прибыли объекта инвестирования. В то же время гарантируется право на его возвращение, установлены дата и сумма погашения. В связи с этим предлагается источники средств отражать в балансе по такой структуре: собственный капитал, привлеченные со стороны инвестиционные ресурсы, текущие обязательства.

В третьем разделе диссертации исследовано организационно-методологические вопросы учета капитальных и финансовых инвестиций. Установлено этапы трансформации учета инвестиций в Украине. Выявлено общие черты и отличия национальных и международных стандартов учета инвестиционной деятельности. С использованием моделирования обосновано возможные варианты учета капитальных и финансовых инвестиций. Определены счета второго (субсчета), третьего (аналитические счета по инвентарным объектам) и четвертого порядка (групповые аналитические счета для учета инвестиций по технологической, воспроизводственной структуре, статьям расходов), разработаны учетные регистры. Учет капитальных инвестиций предлагается вести по таким направлениям: капитальное строительство, приобретение основных средств,

приобретение прочих необоротных материальных активов; приобретение нематериальных активов. Отдельно обобщается информация о строительно-монтажных работах по статьям расходов в случае осуществления строительства хозяйственным способом. В основу моделирования учета финансовых инвестиций положены следующие факторы: инвестиции в связанные и несвязанные стороны; с существенным и несущественным влиянием инвестора на объект инвестирования; инвестиции, которые подтверждают или не подтверждают право собственности; инвестиции, предназначенные для содержания или продажи. Предлагается рациональная схема объединения инвестиций и ресурсов для их отражения в консолидированной отчетности ассоциированных предприятий.

Четвертый раздел диссертационной работы посвящен вопросам анализа инвестиционных проектов с позиции оценки их привлекательности и экономической эффективности. Предложена общая схема построения анализа инвестиционной деятельности предприятий. Исследованы возможности использования альтернативных инвестиционных ресурсов. Автором доказано, что, учитывая неразвитость украинского рынка альтернативных финансовых ресурсов, довольно высокие ставки платежей за банковский кредит и низкие ставки дивидендных выплат, не всегда рационально применять в анализе методы и показатели, которые используются на западе. Разработана схема сочетания традиционных статических и новых динамических методов оценки эффективности инвестиционных проектов. Исследованы возможности построения анализа инвестиций на основании денежных потоков. Изложены основные направления и показатели оценки и анализа инвестиционной привлекательности предприятий. Усовершенствовано методика и разработано программное обеспечение интегральной оценки инвестиционной привлекательности предприятий. Она позволяет на основании данных публичной финансовой отчетности провести рейтинговое исследование значительного количества объектов с целью выбора лучших вариантов инвестирования.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, финансовые инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционные ресурсы, учет, анализ, инвестиционная привлекательность, эффективность инвестиций.

Підписано до друку 08.02.2002 р.
Формат 60х90/16. Папір друкарський.
Друк офсетний. умовн. друк. Арк. 1,85.
Тираж 100. Зам. 15.

**Західний регіональний центр інформаційних технологій
“Інфотехцентр”, вул. Шашкевича, 3, м. Тернопіль
Тел. 22-51-91; 22-09-62.**